

SALL LÁSZLÓ
**A svédországi
magyar irodalom jelene**

„(...) édes istenem, (...) mi vár ránk! Egy új korszak.”
(Gergely Tamás: Torokcsavar, Bookart, 2010)

Ha röviden kellene összefoglalnom, nyugodtan mondhatnám: nincs. Ha tíz percem van, akkor azt mondhatom, ugyancsak nyugodt szívvel: még lehet.

A kezdetek

Minden 1833. április 1-jén kezdődött Helsinkiben. Igen, a határon túliság párhuzama helyén való, hiszen tudjuk jól, ez Svédország saját Erdélye, csak ők éppen százöt évvel korábban veszítették el. Runeberg (a svédek Arany Jánosa) ekkor jelentette meg saját lapjában Kazinczy Ferenc egyik versét.

Aztán jöttek a nagyok, a profik, a magyarok. Leffler Béla, Pándy Kálmán, Lotz János. Még a II. világháború előtt. '56 után pedig Csatlós János (Svéd Akadémia fordítói díja, 1976) és Thinsz Géza neve fémjelzi a fordításokat. Jellemző, hogy a legtöbben oda-vissza is fordítanak, így a magyarországi magyar irodalmat is gazdagítva. Hozzájuk mindenben mérhető végzett és vitathatatlan érdemekkel távozott Mervel Ferenc is (2004-ben), ám ő már úgy, hogy az Írószövetség, és az állam is elismerte munkásságát a Pro Cultura Hungarica díjjal.

Ők voltak tehát a nagy fordítók és irodalomszervezők.

A forradalom után Svédországban letelepedett értelmiségiek egyetlen tartós lapja a Magyar Tudósító (később Északi Tudósító) volt. Erre a lapra elő kellett fizetni, s amikor az érdeklődés ötszáz előfizető alá csökkent, megszűntek. Sajnos, ez a nagyon értékes anyag, amely betekintést engedne a svédországi magyarok több mint egy évtizedes kulturális és társadalmi életébe, ma is feldolgozatlanul áll.

Számosan jelentkeztek a magyarok közül már a hetvenes-nyolcvanas évektől svéd nyelvű írásokkal, könyvekkel vagy svédre fordított műveikkel: Kádár Péter, Klein Georg/György, Márky Ildikó, Neufeld Róbert.

Most nem térhetek ki az összes nagyszerű fordítóra, akiknek felbecsülhetetlen munkája nélkül most kevésbé volna jó magyarnak lenni Svédországban.

Újabb kori próbálkozások

A Tudor Alapítvány Magyarországon 2000-ben jött létre Somlai Péter szociológus (alapító) és Endreffy Zoltán filozófus kezdeményezésére a szegény, ám tehetséges

gyerekek támogatására. Mint később kiderült, egyáltalán nem véletlenül, ezzel egy időben alapítottam meg a Két évszak művészeti kiadványt.

Ennek előzménye csak annyi volt, hogy nem volt! Nem volt egy svédországi magyar művészeti, kulturális kiadvány, és akkor ama „szolgálat-kényszer”-em megtalálta tárgyát, hivatását.

A kiadványnak nemes egyszerűséggel két célja volt. Egyrészt: teret biztosítani a Svédországban élő magyar alkotó- és előadóművészeknek közös megjelenésre; felmutatni a sokszínűséget, és erősíteni a svédországi magyarság azonosságtudatát. Másik célja: erősíteni a kapcsolatokat a svédországi magyarság és a magyarországi, illetve Kárpát-medencei magyarság között.

Szerintem a kiadvány mindkét célját elérte és teljesítette.

Öt év alatt (évente kétszer jelent meg, március 15. és október 23.) tíz szám jelent meg. A CD-ROM (kezdetben floppy-lemez) adta sajátosságokat kihasználva, volt rajta zene, előadó-művészet (film), képzőművészet és irodalom.

Az induló listát Makkay Lillától, a követség akkori kulturális attaséjától kaptam. A körülbelül harminc címet tartalmazó listából – mai emlékeim szerint – mindössze ketten válaszoltak pozitívan: Gergely Tamás és Mervel Ferenc. Ám később, már a kész termék láttán, könnyen csatlakoztak mások is. Ennek aztán híre is ment, és egyszercsak „virtuális vendégei” lettünk A határon túli magyar irodalom hete Székesfehérváron és Fejér megyében 2003. szeptember 23–27. rendezvénynek is.

A másik célt is sikerült teljesítenem, ennek tanúbizonysága, hogy a Tudor Alapítvány honlapján ma is ott szerepel a Két évszak mint támogató.

Öt év elteltével azonban be kellett látnom, hogy ennek semmi értelme nincs. A közönséget, amely valahogy el is tudta volna tartani a kiadványt, nem sikerült megszólítani.

Mégsem adtam fel. Az eddigi virtuális együttléte, egy újabb koncepció keretében, élőben kísértem megvalósítani, ennek eredménye lett a hu.se.t, a göteborgi magyar hét, amelyet 2005-ben, a József Attila ünnepléssel kezdtünk.

Ennek első három évében még főszerepet kaptak ugyan a svédországi magyar alkotók, főleg írók, képzőművészek és részben a zeneszerzők, zenészek is, de, bár erre – az élő találkozóra – nagyobb volt a fogadókészség a közönség részéről is, túl nagy feladat volt, nem tudtam folytatni. A magyar hét azóta hatodik évében jár, a helyi művészek azonban hiányzanak a seregszemléről. Az idei év programja megtalálható az interneten: www.magyarhet.se.

Mások is tettek közben kísérleteket a svédországi irótársadalom összefogására, létrehozására.

2002. február 16-án Stockholmban a Svédországi Magyarok Országos Szövetsége (SMOSZ) és a Nagykövetség

közös szervezésében többnyire Stockholmban élő magyar írók találkoztak az ottani Magyar Házban. A cél valamilyen közös kiadvány létrehozása lett volna. Aztán 2003. április 12-én ugyancsak a Magyar Házban megtartották az „Északi Tollforgatók” második találkozóját. Ezen már sokkal kevesebben voltak jelen. Ám ennek a második találkozóznak eredményeként 2003 decemberében a Híradónak (a SMOSZ negyedévenként megjelenő lapja) megjelent a Közérzetünk évszakai irodalmi melléklete, Újvári Tünde szerkesztésében, a Veress T. Magdolna által összegyűjtött anyagból. A szerzők nagyjából azok köréből kerültek ki, akik részt vettek az első találkozón: Gergely Tamás, Lipcsey Emőke, Neufeld Róbert, Sall László, Sulyok Vince, Szabó Zoltán, Szele Imre, Tar Károly, Telegdi Magda, Tölgyessy B. Zoltán, Újvári Tünde, Veress Zoltán.

Június

Tar Károly még az első összejövetelkor javasolta, hogy „a Svédországban élő számos magyar író alakítson csoportot a Svéd Írószövetségben, és hozzon létre Magyar Írószövetségi Fiókot”. Egyik ötlete sem valósult meg.

Ugyancsak 2002-ben indult Tar Károly szerkesztésében az Ághegy, a skandináviai magyar irodalmi és művészeti lapfolyam. Az azóta eltelt majd egy évtized alatt harminc száma jelent meg az interneten, néhány kötet formájában is. Indulásakor Tar egész Skandináviában száz, máshol pedig négyszáz (!!!) alkotót említ, és kétszázötven munkatársat tart számon. Az Ághegy Kiadó gondozásában 2007–2010 között tíz kötet jelent meg.

1990-ben Veress Zoltán létrehozta az Erdélyi Könyv Egyletet, kezdetektől „az otthon élő erdélyi magyar írók és általában az erdélyi magyar irodalom támogatása céljával”. Céljukat sikerrel teljesítették, s eddig minden évben megjelentettek egy-egy kötetet, kezdetben Erdély kövei, majd az ezredfordulótól Határtalan hazában sorozattal. A megjelent kötetekben csak elvétve szerepeltek svédországi írók.

Fénypontok

Az utóbbi évtizedben azonban megjelentek már olyan alkotások, amelyekben a szerzők svédországisága a művekben témaként jelenik meg.

Gulyás Miklós, az egykori stockholmi könyvtáros csodálatos esszéutazásokat írt meg, amelyekben felkereste, vagy képzeletbeli találkára hívta például a reformkor magyar és svéd nagyjait. Külön érdekesség, hogy két könyvét egy határon túli kiadó, a Mentor (1998, 2003) jelentette meg... Másik kettőt pedig a Noran adta ki.

Veress Mária *Üzenet egy úszó jéghegyről* (2007) című könyvében tudatosan követi és illusztrálja az idegenbe, illetve az új hazába való érkezés, beilleszkedés összes lépcsőfokát, s mindezt a komplexitást annak ellenére tudja közölni, hogy a történetekbe kevés szereplőt von be, ám azok (például a mesélő én) változásai annál szembetűnőbbek. Az ő könyvét is egy határon túli kiadó adta ki, a Pallasz...

Lipcsey Emőke *Ördög-hinta* (2009) című regényében a magyarországi és svédországi események, szereplők, helyszínek egyenlő súllyal vannak jelen.

Mint látható, a svédországi határon túliak jobbra a határon túl kaptak közlési lehetőséget, jellemző módon Mervel Ferencet is többször közölte például a Kalligram (Pozsony) és a Mentor (Marosvásárhely).

Szeles Judit vállalkozása a legutóbbi: Szél Róza blog-regénye. Elérhető a www.panno.se oldalon.

Gergely Tamásnak idén Csíkszeredán jelent meg a mottóban idézett könyve. Az Ellenpontok egyik volt szerkesztője, Tóth Károly Antal is rendszeresen közöl a magyar sajtóban, két könyve jelent meg. Idesorolandó, bár svédül ír, Tamas Gellert, akinek *A lézeres gyilkos* című könyve Magyarországon is sikert aratott.

Szintén nem magyarul írták, de mindenképpen megemlítenők az elmúlt évtizedben a svédországi egyetemeken magyarok által készített szakdolgozatok. A tucatnyiból kiemelendő Lajos Attila Raoul Wallenberg-ről (2004, Växjö) és György-Ullholm Kamilla a svédországi magyar gyermekek kétnyelvűségéről (2010, Stockholm) írt munkája.

2009-ben alakult meg a Felis (ejtsd: félisz) Kiadó. Larsson Mária, a családi vállalkozás létrehozójának szándéka, hogy magyar gyermekirodalmat jelentessen meg svédül. Paulovkin Boglárka *Róka és Egér új otthon keres* című mesekönyvét épp egy hónappal ezelőtt jelentette meg svédül.

Ove Berglund (ejtsd: Uve Berjlund) hat éve adja ki saját kiadójában (József Attila, Babits Mihály, Kányádi Sándor, Weöres Sándor, Radnóti Miklós és most legutóbb, Rafi Lajos) versfordításait.

Összegzés

Az összeesküvés-elméletek mellett, amelyek könnyen szárnyra kelnek egy olyan információ- és kapcsolatszegény környezetben, mint a „svédországi magyarság”, érdemes volna talán szembenézni a tényekkel, ami a svédországi magyar írókat illeti, de ez vonatkozhat az összes alkotó-szakma területére, sőt az emigráció minden egyes tagjára. Ezeket az embereket ma már sem kényszer, sem hiány, sem eszme nem tartja egyben, és nem is fogja őket össze! És hát, ne feledjük, az emberek jobban különböznek egy nemzetben belül, mint a nemzetek különböznek egymástól.

Szerintem nem kevésbé fontos az is, hogy az anyaországban és a többi határon túlinak mi, emigránsok adjunk, s ne onnan kérjünk támogatást!

Két évvel ezelőtt, a götebörgi magyar héten megrendezett kerekasztal-beszélgetésen javasoltam, hogy vegyünk részt idén a pécsi Európai Kulturális Fővárosi programban (Magyarok I. Kulturális Világfesztiválja, szeptember 14–26.): mutatkozzon be a svédországi, sőt az egész nyugat-európai magyarság. Akkor egy, ma már minősíthetetlen és okavesztett kifogással a Nyugat-Európai Országos Magyar Szövetségek Szervezete (NYEOMSZSZ) egész vezérkara, nem értve ennek fontosságát, lemondott a lehetőségről.

Fontos volna, hogy ilyen nagy horderejű kérdésekben ne egy társadalmi szervezet, mint a NYEOMSZSZ vagy a SMOSZ tisztviselői mondják ki az utolsó szót! Kellene

lennie egy szakmai kollégiumnak, amely összefogja ama tizenötmillió magyar alkotóit (ha az Akadémia képes erre a tudósokkal...)!

Ilyen összefüggésben nem véletlen talán az sem, hogy meghíúsultak azok a próbálkozások, amelyeket a SMOSZ kezdeményezett a svédországi magyar író-társadalom megszervezésére. Az a civil szervezet, amelynek taglétszáma alig éri el a harmincezresre becsült svédországi magyarság két százalékát, s mégis „a” svédországi magyarság nevében gondolkodik és nyilatkozik, nem rendelkezett azzal a legitim felhatalmazással, amely megszólíthatna volna az „írástudókat” is.

Javaslatok – feladatok

Talán a „The Hungarian Quarterly”, a magyar kultúrát negyedévente angolul bemutató folyóirat mintájára létre kellene hozni egy olyan folyóiratot, amelynek elsődleges – sőt, egyetlen – feladata lenne a nyugati emigrációban élő alkotók munkáinak összegyűjtése és Magyarországon való közlése, terjesztése. Az egykoron oly színes, a soknemzetiségű magyar társadalomból táplálkozó irodalomnak, szerintem jót tennének ezek a behatások.

E feladatot felvállalhatná az új „szárnyak” alá került Balassi Intézet, amelynek nemcsak Európában, de világszerte kiterjedt hálózata van.

Füüdő bivalyok